

Australian Government

Fair Work OMBUDSMAN

PALM

Pacific Australia Labour Mobility

Ko e Fair Work Ombudsman ko ha ngāue ta'etotongi ia 'a e Pule'anga 'Aositelēliá ke tokoni atu 'i he ngaahi fehu'i fekau'aki mo ho'o vahé mo e ngaahi totonu fakaengāué.

'Oku ke pehē 'oku 'ikai ke totongi totonu koe pe ko ha me'a 'oku 'ikai ngali totonu? Fetu'utaki ki he Fair Work Ombudsman ki ha tokoni mo ha fakamatala ta'etotongi.

He 'ikai lava ke ke faingata'a'ia 'i he ngāué pe kaniseli ho'o visá 'i ho'o fetu'utaki ki he Fair Work Ombudsman.

Tā mai kiate kimautilu 'i he **13 13 94** pe ngāue'aki 'a e Translating and Interpreting Service 'i he **131 450**, kapau 'oku ke fiema'u ha taha fakatonulea. 'E lava foki ke ke 'a'ahi ki he 'emau uepisaiti he fairwork.gov.au/migrantworkers.

Neongo kapau 'oku 'ikai ke 'i ai hao taimi ke lau 'eni he taimi ni, tauhi lelei 'a e fakamatala ko 'eni ke ke toki lava 'o ngaue'aki 'amui.

Ko ho'o ngaahi totonu 'i he ngāue'angá

- ▶ 'I 'Aositelēliá, 'oku ma'u 'e he tokotaha kotoa pē 'a e ngaahi totonu tatau ma'ulalo taha 'i he ngāue'angá, kau ai 'a e kau hiki fonua mai mo e kau ma'u visa.
- ▶ 'Oku malu'i koe 'e he ngaahi totonu ko 'eni' mei he ngaahi me'a hangē ko e fai atu ha ngāue ta'etotonu, fakafiufiu'i pe fakamanamana'i 'i he ngāué.
- ▶ He'ikai lava 'e he kautaha 'oku ke ngāue ki ai 'o ngaahi kehe'i koe mei he ni'ihi kehe 'i he ngāue' koe'uhi ko e 'uhinga 'oku malu'i kau ai ho matakali, lanu, tangata pe fefine, manako tangata pe fefine, fakahuhu, tu'unga fakafanau, ongo'i fefine pe tangata, ta'u, lotu, feitama, fāmili pe ngaahi fatongia tauhi, tu'unga mali pe ta'emali, tisi'apiliti fakaesino pe faka'atamai, fonua 'oku kau ki ai, tupu'anga fakasosiale, fakakaukau fakapolitikale pe ko ha 'uhinga 'oku ke maa'usia (pe kuo 'osi hoko) he famili ha fakamamahi he nofo 'api.
- ▶ He'ikai foki ke lava 'e ho'o ngāue'anga 'o fai ha me'a kiate koe koe'uhi ko e memipa koe 'o ha 'iunioni pe ko hono ngāue'aki ho'o totonu 'i he ngāue'anga, hange ko ha'o fai ha launga pe malōlō fakataimi.

Ko Ho'o Vahé

- ▶ 'I 'Aositelēliá, 'oku 'i ai ha ngaahi lao 'oku nau seti 'a e lahi 'oku fiema'u ke totongi atu ki he ngaahi ngāue kehekehe.
- ▶ Kuo pau ke totongi atu 'a e lahi totonu ki he ngāue kotoa 'okú ke fai'. 'I he taimi 'e ni'ihi te ke ala ma'u ha totongi lahi ange ki he ngāue 'okú ke fai'.
- ▶ E lava ke tokoni atu 'a e Fair Work Ombudsman ke fika'i pe 'oku tonu hono totongi koé.

Ngaahi la'i-tohi totongi vahé, mo e tauhi 'o e ngaahi lēkooti'

- ▶ Kuo pau ke ke ma'u ha la'i-tohi tali totongi vahe 'i loto 'i he 'aho ngāue 'e taha mei hono fai e vahé.
- ▶ 'Oku hā 'i ho'o la'i-tohi tali totongi vahe 'a e lahi 'o e pa'anga ko ia kuo ke vahé pea mo e ngaahi fakamatala mahu'inga kehe.
- ▶ Ko ho'o la'i-tohi tali totongi vahé kuo pau ke 'asi ai kapau kuo to'o ha fa'ahinga pa'anga mei ho'o vahé, kau ai 'a e tukuhaú mo e ngaahi to'o mei he vahé.
- ▶ Ko ha fakakaukau lelei ia ke tauhi pe ha'o lekooti 'o e ngāue kuó ke fai he 'aho takitaha, kau ai ho'o ngaahi taimi kamata' mo e tukú.

Ngaahi pa'anga 'oku to'ó

- ▶ 'E toki lava pē 'e ho'o pule ngāué 'o to'o ha pa'anga mei ho'o vahé 'i ha ngaahi tūkunga 'e ní'hi. Hangē ko'eni', 'oku fakangofua ha pa'anga 'oku to'o kapau 'oku ke loto ki ai 'i ha tohi pea 'oku fakatefito pē ia ke 'aonga kiate koe.
- ▶ Te ke lava 'o 'oange ha ngofua ki ho'o pule ngāué ke fai ha ngaahi to'o pa'anga mei ho'o vahé 'a ia 'oku:
 - > tu'o taha pē pe to'o ma'u pē
 - > pau hono ngaahi lahi' pe 'oku liliu mei he taimi ki he taimi.
- ▶ 'I hono fakafalala ki he fa'ahinga pa'anga 'oku to'ó, kuo pau ke kau 'i ho'o tohi fakamafai' 'a e fakamatala ko 'eni':

To'o tu'o-tahá	Ngaahi (toutou) to'o anga maheni'
▶ ko e lahi 'o e pa'anga 'oku to'ó	▶ pe ko e ngaahi to'o pa'angá 'oku 'i ai hano lahi pau tu'o taha pe lahiange pe ko e ngaahi lahi' 'e lava ke liliu 'i ha vaha'taimi
▶ ko e 'uhinga ki hono to'ó	▶ ko e 'uhinga ki he ngaahi pa'anga 'oku to'ó
▶ ko e 'aho 'e fai ai 'a e to'ó	▶ kapau ko e ngaahi to'o pa'angá 'oku 'i ai honau lahi pau, ko e hā 'a e ngaahi lahi ko iá
▶ ko e hingoa 'o e tokotaha te ne tali 'a e lahi 'o e pa'anga 'oku to'ó.	▶ ko e 'aho mo e tu'o lahi 'o e ngaahi to'ó
	▶ hingoa 'o e tokotaha te ne tali 'a e ngaahi to'ó.

- ▶ Tatau ai pē kapau 'oku fakangofua ha to'o pa'anga 'i ha malumalu 'o ha foaki pale, aleapau kuo lesisita pe aleapau ngāue, he 'ikai lava 'e ho'o kautaha ngāué 'o fai e to'o pa'anga ko iá kapau 'e kau lelei ia kiate kinautolu (pe ko ha taha 'oku kāinga mo ia) fakahangatonu pe 'ikai fakahangatonu pea 'oku ta'efakapotopoto ia 'i he ngaahi tūkunga ko iá.
- ▶ 'Oku 'uhinga lelei pē 'a e lahi 'o e pa'anga 'e lava ke liliu mei he taimi ki he taimi' kapau 'oku fekau'aki ia mo e ngaahi koloa pe ngaahi ngāue 'oku 'oatu 'e ho'o kautaha ngāué ko ha kongá ia 'o 'enau pisinisi angamaheni', pe ko e ngaahi fakamole 'oku fai 'i ho'o ngāue'aki 'enau koloa palaiveiti'.
 - > Kaekehe, 'oku 'ikai 'uhinga lelei 'a e ngaahi to'o pa'anga peheé kapau 'oku fiema'u ke ke totongi ha me'a lahiange 'i he kakai' fakalukufua ki he ngaahi koloá pe ngāué, pe kapau 'oku 'ikai 'oatu 'a e ngaahi koloá pe ngaahi ngāué 'i ha ngaahi tu'unga 'oku 'ikai leleiange.
- ▶ 'Oku fiema'u ha tohi fakamafai fo'ou ke liliu 'a e lahi 'o e pa'anga 'oku to'ó kapau na'e kau 'i ho'o 'uluaki fakamafai' 'a e lahi pau 'oku to'ó.
- ▶ He 'ikai lava 'e ho'o kautaha ngāué 'o fakamalo'hi' koe ke ke loto fiemālie ki ha to'o pea te ke lava 'o ta'ofi ho'o fakamafai' 'i ha tohi 'i ha fa'ahinga taimi pē.

Ngaahi fiema'u ke fakamoleki pe totongi fakafoki ha pa'anga

- ▶ He 'ikai lava ke fiema'u 'e ho'o kautaha ngāué ke ke fakamoleki ho'o pa'anga pē 'a'au pe pa'anga vahé kapau 'e 'aonga kiate kinautolu (pe ko ha taha kehe) pea 'oku ta'efakapotopoto ia 'i he ngaahi tūkunga ko iá.

Ngaahi fakamatala mo e me'a 'aonga ke tokoni atu kiate koe he ngāue'anga

- ▶ Ko ha Me'angāue Fika'i Vahe (Pay Calculator) – kumi 'a e totongi totonu e vahe 'oku totonu ke ke ma'u he fairwork.gov.au/PACT
 - ▶ Fakamatala ki he kau ngāue he ngāue'anga ki he ngoue he fairwork.gov.au/horticulture
 - ▶ Ko e me'angāue fakakomipiuta ta'etotongi ko e Record My Hours app ke tauhi 'a e lekooti 'o e houa na'a ke ngaue ai – hiki hifo 'a e app mei he fairwork.gov.au/app
 - ▶ Ko e ngaahi vitio nounou 'i ho'o lea kau ki he ngāue'anga 'i 'Aositelēliá fairwork.gov.au/storyboards
 - ▶ Fakamatala fekau'aki mo e ngaahi pa'anga 'oku to'ó mo e ngaahi me'a fekau'aki mo iá 'i he fairwork.gov.au/deductions
 - ▶ Ngaahi fakamatala 'aonga kau ki ho'o totonu he ngāue'anga mo e me'a 'oku ke ngofua ki ai 'i he 'emau Fakahinohino ki ha kamata ha kalasi he 'initaneti ki ha ngāue fo'ou (Starting a new job online course) he fairwork.gov.au/learning
- Ko e ngaahi me'a 'aonga ko 'eni mo toe lahi ange te ke ala ma'u he laini he fairwork.gov.au/palm-scheme.